

KAČIĆEVO TUMAČENJE SCOTOVA NAUKA O UNIVERZALIJAMA

IVAN ČEHOK

Varaždin

UDK 101 (457.13) »501«
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 2. 11. 1990.

Zakružujući svoj prikaz Kačićeva djela *Elementa peripathetica iuxta mentem Joannis Duns Scoti*, Albert Bazala kao jednu od glavnih značajki djela ističe njegove didaktičke vrline: preglednost građe, jednostavnost i shvatljivost tumačenja Scotove logike i filozofije uopće, skolastičku metodu raspravljanja te - poglavito - neutralnost stajališta.¹ To potonje čini mu se dovoljnim razlogom da čitavo djelo predloži, za tu svrhu preuđeno, kao jednu od mogućih filozofijskih propedeutika ili pak kao udžbenik logike sličan Trendelenburgovu djelu *Elementa Logices Aristoteleae*. Doista, Kačićevo je djelo pisano metodom postavljanja pitanja, izricanja mogućih odgovora, davanja objektivna na njih te, naposljetku, čvrstim postavljanjem rješenja onoga što se ispituje. No, to su vrline većine udžbenika što su ih pisali nastavnici filozofije - franjevci ako je u pitanju izlaganje *iuxta mentem J. D. Scoti*. Knjižnica franjevačkoga samostana u Varaždinu, primjerice, posjeduje nekoliko udžbenika nastalih nekako u vrijeme Kačićeva (polovinom 18. stoljeća) koji su pisani istim načinom. Postoje, međutim, značajke koje Kačićevo djelo izdavaju od sličnih udžbenika, a koje Bazala - pokušavajući predstaviti cjelinu udžbenika po prvi put našoj javnosti - nije posebno zapazio.

Prije svega, mislimo na način kojim Kačić strukturira svoje izlaganje Scotova logičkog nauka, ocrtavajući najprije opći okvir unutar kojega se logika razvija, zadirući tim putom jednim dijelom u Scotovu spoznajnu teoriju, a drugim pak, pretežnim dijelom, u njegovu gramatiku. Tako

¹ A. Bazala, "Kačićeva *Elementa peripathetica*" u: *Prilozi za istraživanja hrvatske filozofske baštine*, 3-4 (1976), str. 215.

logika zasijeca u spoznajnu teoriju u pitanjima koja su već sustavno obrađena u djelu *De anima*, s tom razlikom što je sada u središtu rasprave djelatnost intelekta kojom nastaje *ens logicum*. U tome kontekstu važno je poznavati i gramatiku koja, prema ključnoj Scotovoj odredbi riječi (nomen significat passionem animae, i. e. rem ut concipitur)², otkriva da duša spoznaje i da na različite načine izriče spoznato.

Čak i površnim pogledom na strukturu djela *Elementa peripathetica* vidi se da Kačić vodi raspravu upravo ovim redom. Djelo započinje razlaganjem pojma, premda je, po Scotu, silogizam subiectum *primum* et proprium logike. No, s obzirom na djelatnosti intelekta prvo se shvaća, zatim sudi, a tek naposljetku zaključuje od poznatoga k nepoznom, pa taj spoznajni red nalaže prvenstvo logičkoga izlaganja. O pojmu se, to je još neobičnije od samog početka, dalje ne govori mnogo osim ako se ne promatra u svezi s riječi. Tako Kačić prelazi čitavu Scotovu logiku i približuje se, premda čitavo djelo zamišlja kao "tractatus in parvam Aristotelis logicam", samo Aristotelovu djelu *De interpretatione*, odnosno, usmjeruje se na prijepore koji su se iz ovoga djela razvili tijekom tradicije tumačenja i zaoštrili posebno u srednjovjekovnoj filozofiji (primjerice, imaju li opći pojmovi temelj u realnosti ili su, budući da se priruču spram "višepodmetivog", samo logičke tvorevine). Radi se zapravo o tome, kako to Bazala dobro uviđa, da se srednjovjekovna logika tijesno prislonila uz gramatiku. Razlog je tome, u samoga Scota poglavito, uvjerenje da je funkcija riječi označivanje zbiljskih predmeta kao predmeta (značenje riječi dano je u onome što Scot naziva *modus entis*) na dvojak način: *modus communis* i *modus appropriati*.

U ovom radu pokušat ćemo pokazati da je ključno poglavlje prvoga dijela Kačićeve "Logica minor" ono koje raspravlja prvi od narečenih modusa značenja riječi, pod naslovom "De terminis universalibus in genere". Ovdje Kačić ne pokušava samo, slijedeći uostalom Scota, odrediti što su to logički i gramatički opći termini nego i dokazati njegovu nauku o univerzjalima kao rješenje pitanja o korespondenciji logičkih i zbiljskih bića. Da bi to postigao, Kačić se služi i Scotovim metafizičkim naukom, poznavajući dobro *Opus Oxoniense*, dok se drugi skotistički udžbenici logike pozivaju većinom samo na komentare Aristotelovih logičkih rasprava. Na taj način on je ocrtao Scotovo stajalište u prijeporima nominalizma i realizma, neprekidno obnavljanim (primjerice, u neoskolastičkim raspravama koncem prošlog i početkom ovoga stoljeća).³

² Ibid., str. 195.

³ Pregled i glavne misli neoskolastičkih rasprava o Scotovu mjestu u prijeporima nominalizma i realizma donosi disertacija J. Krausa *Die Lehre des J. D. Scotus von der natura communis*, Leipzig, 1927.

Kačić pojmove dijeli glede triju njihovih funkcija: gramatičke (ex parte significationis), logičke (ex parte modi significandi) te funkcije označavanja stvari (ex parte rei significatae),⁴ što posvema odgovara Scotovu razlikovanju načina postojanja bića: modus essendi, modus intelligendi i modus significandi. Svakome od ovih pridružuje se po jedna znanost: prvome metafizika, drugome logika, a trećemu pak gramatika. Ostavljajući postrani ontološke karakteristike onoga što se zove "entia extra animam (cuius esse non dependet ab anima)"⁵, postavlja se ipak pitanje na koji način se takvo biće pojavljuje u duši i je li moguće izjednačiti ens logicum i ens rationis, a da se istodobno ne poistovjete logička i psihička zbilja. Ono što se zove "ens in anima" svakako nije neposredno zahvaćena (zamijećena) realnost, nego se time podmnjeva drugi stupanj zamjećivanja (promatranja intelektom) pa se ens rationis pojavljuje u onome što Scot naziva "secundo consideratum": "Ens rationis hoc est praecise habens esse in intellectu considerante".⁶

To je razlog što Kačić nakon razdiobe pojmova prelazi na razlikovanje prve i druge intencije. Prva intencija ili modus intelligendi passivus nastaje kada um prihvaća ili spoznaje svojstva stvari pripadajućih im po prirodi ("Modus autem intelligendi passivus est proprietatis rei prout ab intellectu apprehensa") i zato se izjednačuje s modus essendi. Druga pak intencija ili modus intelligendi activus označuje djelatnost intelekta prema njegovim vlastitim svojstvima, a u odnosu na predmete prve intencije. Upravo zato jedno od ključnih određenja logike glasi: "...sed Logica est de universalibus secundo modo, quod est intentio".⁷ Prvi njezin i navlastiti predmet, dakle, predstavljaju sud i silogizam, no ono što omogućuje da se ens logicum iskazuje u sudu upravo je intencionalnost intelekta. U skladu s gornjim razlikovanjem postoji aktivni i pasivni vid modusa significandi. Budući da su pak pojmovi secundae intentionis upravo oni koji se nazivaju termini universales (seu predicabiles), to Kačić prelazi na raspravu o univerzalijama.⁸

Prvo postavlja pitanje "Quid Logici per terminos universales intelligent?"? Odgovor je posve u skladu sa Scotovim učenjem: "Razumiju zajedničke termine koji odgovaraju mnogim (stvarima) i mnogima se pridjevaju i zato ih nazivaju i predicabiles".⁹ Drugo pitanje - "Utrum universalibus Logica sint entia" uvodi nas odmah u središte Kačićeva ras-

⁴ A. Kačić, *Elementa peripathetica*, Venezia, 1752, str. 9.

⁵ J. D. Scotus, *Quaestiones super libros Elenchorum*, qu. 1, 1b.

⁶ J. D. Scotus, *Quodlibeta*, qu. III, n. 2.

⁷ J. D. Scotus, *Quaestiones super universalibus Porphirii*, qu. VIII, 121b.

⁸ A. Kačić, op. cit., str. 69.

⁹ Ibid: "Intelligent terminos communes, qui pluribus conveniunt, et de pluribus predicantur, et propterea etiam predicabiles ab ipsis dicuntur".

pravljanja o univerzalijama. Imaju li dakle termini universales svoje uporište u realnosti ili su pak, kao ono što se uzima povrh onih mnogih stvari u kojima jesu (quid superius in ordine ad illa plura, in quibus sunt), samo plod razuma?

Kačić odgovara jasno na ovo pitanje, obrazlažući da univerzalije nisu ne-bića, dakle nužno su bića. Dalje pruža dokaz za to: "Sve mislivo pokreće nekim načinom um da ga misli; naprotiv, ne-biće ne može tako um pokrenuti, jer pokreće zbiljsko biće dočim ne-biće nije zbiljsko biće; dakle, ne-biće nije mislivo".¹⁰

Ovdje se zapravo misli na dvije vrste bića, točnije, na dva načina postojanja, pri čemu se jedno zamjenjuje drugim. Naime, misleći na univerzalije kao bića Kačić govori o logičkom biću (ens logicum), a govoreći o ens in actu misli na svako pojedinačno, realno biće. Da bi prvo uopće moglo postojati, potonje biće mora najprije biti zamijećeno, odnosno spoznato po redu duševnih moći. Budući da se pak ne-biće ne može zamijetiti, već postoji samo secundum rationem (primjerce: "non-homo, qua contradicit homini non est ens nisi rationis"),¹¹ jasno je da neće biti ni ens logicum u navlastitome smislu, naime, ukoliko korespondira s pojedinačnim bićem in actu. Vidimo da se Kačić opet vraća na odnos različitih načina postojanja bića: dok se prije radilo samo o razdiobi i nabranjanju pojmova, ovdje je nužno pokazati njihov odnos glede pitanja o korespondenciji zbiljskoga bića (ens in actu) s logičkim i spoznatim (spoznatljivim) bićem (ens rationis, cognitum).

U prvoj objeckiiji Kačić smjera na objašnjavanje ovoga odnosa te tako na rješavanje jedne od slabijih točaka Scotove filozofije:¹² "Sve što jest, veli Boetije u *De univocatione et uno*, zato jest što je jedno; no opći pojam (universale) nije jedno brojem jer inače ne bi bio opći. Dakle, opći pojam ne postoji, a što ne postoji, ne može biti biće. Dakle, opći pojam nije biće".¹³

Objekcijom i odgovorom da Boetija treba shvatiti kao da govori o biću koje postoji izvan razuma ili in actu, Kačić nas uvlači u Scotovu nauku o individuaciji, u kojoj se krije rješenje odnosa ens reale, ens logicum i ens cognitum. Osnova je objeckiije skolastička formula "ens et unum

¹⁰ Ibid., str. 70: "Omne intelligibile movet aliquo modo intellectum ad sui intellectionem; atqui non ens ita intellectum movere nequit, quoniam movere est entis in actu, non ens autem, non est ens in actu: igitur non entia intelliguntur".

¹¹ J. D. Scotus, *Quaestiones in librum praedicamentorum*, qu. XXXVIII, 5231.

¹² O tome više u Assenmacherovu djelu *Geschichte des Individuationsprinzips in der Scholastik*, Leipzig, 1926.

¹³ A. Kačić, *Elementa peripathetica*, str. 70: "Omne quod est, ait Boetius de univocatione et uno, ideo est, quia unum numero est; sed universale non est unum numero, alias universale non esset: ergo universale non est, sed quod non est, ens esse non potest: igitur universale ens non est."

convertuntur” - ako je biće zbiljsko, ono je brojčano jedno te tako odijeljeno od ostalih. Ukoliko se, naime, transcendentalu ens pridoda unum, to ne proširuje određenje toga bića nego, prvenstveno, označuje ono što se naziva “privatio” (significat privationem). Nju je pak moguće dvostruko shvatiti: glede stvari ona označuje nešto pozitivno - biće kao jedno i nedjeljivo; glede modusa značenja ona ima naprotiv upravo privativno značenje jer utvrđuje da je biće jedno, a ne bilo koje drugo (“et sic secundum rem unum significat positivum, secundum vero modum significandi, qui sequitur modum intelligendi, significat privationem”).¹⁴ Ukoliko “jednoću” biću osigurava modus intelligendi, a to je u skladu sa Scotovim naukom, kako ipak shvatiti tvrdnju da priroda nije ni singularna ni univerzalna, nego po sebi indiferentna (“nec est universalis nec singularis, sed de se est indifferens”)?¹⁵ Smisao te tvrdnje leži, čini se, barem dijelom, u odgovoru koji Kačić daje: brojem je jedno ono biće “quod a parte rei existit”. Ta tvrdnja nipošto ne niječe da numeričku jednoću osigurava modus intelligendi, već to ne može priznati samo zbog toga što isti modus osigurava i ono što Scot naziva universale in actu - aktualnu univerzalnost bića. Osnova je tumačenja što ga Kačić ovdje daje pitanje: “utrum materialis substantia ex se sive ex natura sua sit individua vel singularis”? Odgovor je niječan jer se principi individuacije ne mogu izjednačiti s četiri uzroka postojanja prirodnih stvari. Tako materijalne supstancije ne mogu po sebi biti “ovo”, ali su podložne tome da se za “ovo” odrede (natura non est de se haec, sed determinabilis ad essendum haec), što naravno spada na modus intelligendi. Priroda je, nadalje, po Scotovu nauku, indiferentna spram univerzalnosti i singularnosti te - u toj svojoj indiferentnosti - posjeduje sebi svojstveno jedinstvo (unitatem propriam naturae). Budući da je ono neovisno o intelektu, neće biti nikakva protuslovlja u tvrdnji da istodobno postoji opća priroda (natura communis) neovisno o intelektu (in re commune). Natura communis označuje sveukupnost prirodnih stvari - realnost (realitas) nasuprot brojčanoj jednoći pojedinačne stvari (res). Na taj način izbjegavaju se mogući prigovori nominalističkog stanovišta da ne postoji opća realnost, nego samo pojedinačne stvari. Dalji se prigovori, međutim, upućuju na svezu ove opće metafizičke pozicije i spoznajne teorije, a Kačić ih potiče trećom obje- cijom. Ovdje navodi, držeći na umu da univerzalnost prvenstveno znači opću, jedinstvenu prirodu, mišljenje po kojem univerzalije ne pokreću um ad sui cognitionem, već to čini ens reale, pa prema tome nije ni moguće misliti univerzalije. Kačić odgovara postupno prikazujući ukratko i pitanje o redu duševnih spoznajnih moći.

¹⁴ J. D. Scotus, *De rerum principio*, qu. XVI, 568.

¹⁵ J. D. Scotus, *De anima*, qu. XVII, n. 14.

Najprije navodi Scotovo mišljenje da su univerzalije "ab intellectu effective". Naime, aktualna univerzalnost razlikuje se od natura communis po tome što je prvoj uzrok (causa effectiva) tvorbeni um koji u stvarima upravo proizvodi univerzalnost na taj način da otkriva (ljušti) u predodžbi (fantazmi) postojeće štosstvo ("quod intellectus agens facit universalitatem in rebus, per quod denudat ipsum quod quid est in phantasmate existens..."),¹⁶ dok druga postoji ex parte rei, bilo u samoj stvari bilo u predodžbi. Zato je nužno objasniti i prvu duševnu spoznaju - osjetilno zamjećivanje, pa Kačić u objecki¹⁷ donosi tvrdnju pripisanu Aristotelu da ništa ne može postojati u umu što prije toga nije postojalo u osjetilima, znajući dobro da je to jedan od ključnih Scotovih dokaza za postojanje jedinstva realnih bića. Naime, u prirodi je osjetilnog zamjećivanja, da je ono jednokratno glede jednoga objekta zamjećivanja, što znači da je sam objekt jedinstven (jedno): "Unius actus sentiendi est obiectum per se unum reale..."¹⁸ To posve odgovara Aristotelovoj raspravi o naravi osjetilnoga zamjećivanja - *De sensu et sensibile*: "No, glede jedne (pojedinačne) moći (zamjećivanja) u nedjeljivo vrijeme nužno je i jedno (pojedinačno) udjelovljeno zamjećivanje" (PN 447b18-19). Odavde će Scot, a jednako tako i Kačić, izvući zaključak da je singularna realnost prije no univerzalna, bilo da se gleda sa strane realnosti bilo pak sa strane njezine spoznaje zamjećivanjem. Tako zamijećen predmet ostavlja sliku (ili predodžbu) u duši (pa je i sama predodžba materijalna), a odatle se apstrakcijom, preko mogućega uma, podlaže tvorbenome umu.¹⁹

Bjelodano je da hijerarhija duševnih spoznaja odgovara Aristotelovom djelu *De anima*, kao što se misli da je opća metafizička pozicija izrečena tvrdnjom "cum species non habeat esse reale nisi in individuis, nisi ponas esse Platonicum"²⁰ oslonjena više na Aristotela nego na Platona. Otklon od Aristotela vidljiv je u tvrdnji da opće termine kao ens logicum proizvodi tvorbeni um, dakle, u izjednačavanju onoga što se zove ens rationis i ens logicum, uopće, u povezivanju spoznajnoga i logičkoga nauka. Jer, Scotovu pojmu brojčane jednoće (unum numero) odgovara Aristotelov pojam *atomon* u strogo logičkome smislu ("ono što je po broju jedno", *Cat.* 1b6-7); no, Aristotel, navodeći da je prvotna duševna

¹⁶ J. D. Scotus, Ox. II d. 3 q. n. 9. 54a/b (*Opus Oxoniense*).

¹⁷ A. Kačić, *Elementa peripathetica*, str 73: "Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu, ex Aris. de sensu, sed ipsum numquam fuit in sensu: igitur nec in intellectu".

¹⁸ J. D. Scotus, *Reportata* II d. 12 q. 5n. 10: XXIII 29b.

¹⁹ Bazala nije u pravu kada veli da Kačić zanemaruje Scotovu spoznajnu nauku. On, doduše, ne spominje tri stupnja spoznaje, ali zato naznačuje različite duševne moći. Usp. A. Bazala, op. cit., str. 204.

²⁰ J. D. Scotus, *Reportata* I d. 8. q. 3n. 17; XXII 17: XXII 160b.

spoznaja također individualna, jer se zbiva u nedjeljivome vremenu (*en atom chron*), ne povezuje ove dvije vrste individualnosti, dok Scot to čini. Razlog tome leži u nužnosti dokazivanja da je ens reale, točnije - realnost, na koju se odnosi prvotna spoznaja, ne samo spoznatljiva nego i razumljiva i izreciva putem *modus communis*, dakle, da univerzalije nisu prazne riječi (ili pak *figmenta intellectus*) kojima u realnosti ništa ne korespondira. Naprotiv, općost realne prirode (*commune in rerum natura*) povezana je s *haecceitas* - brojčanom jednoćom koja je od nje veća i savršenija, u metafizičkome smislu (glede ens reale): u logičkome pak smislu ova potonja postoji kao subjekt u sudu kojemu se pridaju opći termini te nastaje aktualna univerzalnost.

Vodeći raspravu putom što smo ga ukratko ocrtali Kačić zaključuje da su opći termini "*de pluribus praedicabile*" te da ih, po naravi samoga mišljenja i izricanja, ima pet: *genus, species, differentia, proprium* i *accidens*. Jer, sve ono što se pridijeva mnogima "ili se pridijeva in quid (što je) ili in quale (kakvo je)". Prvo se opet može pridijevati na dva načina: kao dio biti ili kao cijela bit (u prvom slučaju rod kao dio vrste, a u drugome pak cijela vrsta), dok se drugo pridijeva na tri načina: ako se kaže nešto bitno to je razlika (*differentia*), ako pak dodatno onda je to svojstvo (*proprium*) ili prigodak (*accidens*).²¹

Ovih pet općih termina, u srednjovjekovnoj logici poznatijih pod imenom *quinque voces*, omogućuju da se u sudu izrekne i označi štoštvo i kakvoća iznad pojedinačnih stvari, odnosno, da se pridjene mnogima. Kao što riječi uopće ne označuju (bolje reći: ne upućuju) na stvar same od sebe, već samo *per rationem significandi*, dakle, ukoliko posjeduju značenje, tako ni *modus communis* kao priricanje mnogima nema značenja, nego samo u svezi podmeta, kopule i priroka. Zato pet općih pojmova Kačić naziva i "intencionalnim prigocima" (*accidentia intentionalia*), objašnjavajući da se oni pridaju u sudu prvoj supstanciji koja je zapravo, u metafizičkome smislu, ens reale ili ona pojedinačnost iz koje se oblikuje, ali spram koje je također indiferentna *natura communis* (*prima substantia esset universalis si universale logicum esset in illa... primae substantiae sunt universales metaphysice, ex quo in ipsis est a parte rei natura communis*). Gramatička funkcija riječi omogućuje, dakle, da se izrazi općost realne prirode, ali i svako pojedinačno realno biće, što pak znači da univerzalije nisu puko nominalnog značenja, već svoj temelj imaju u korespondenciji ens reale i ens logicum. Nije zgoroga

²¹ A. Kačić, *Elementa peripathetica*, str. 77: "... omne enim quod praedicatur, aut praedicatur in quid, aut in quale..."

²² O tome posebno vidi: M. de Wulf, *Geschichte der mittelalterlichen Philosophie*, Tübingen, 1913, str. 123-125.

spomenuti da je upravo srednjovjekovna filozofija odgovor na pitanje postoji li opće te - ako postoji - ostvaruje li se u pojedinačnom, povjerila gramatici²² (povodeći se za Boetijevom karakterizacijom Aristotelovih *Kategorija*: "praedicamentorum tractatus non de rebus sed de vocibus est"). No, put koji je morala proći da bi na njega odgovorila predstavlja čitav filozofijski sustav, ili barem povezuje logiku sa spoznajnim naukom i metafizikom (kao što to potvrđuje Kačićovo djelo), pa nije čudo da se srednjovjekovni filozofemi imenuju upravo glede stajališta između realizma i nominalizma.²³ U tome smislu, logika ne skreće samo prema gramatici nego preko problema univerzalija - u Aristotela vezana za *De interpretatione*, a u Porfirija uz tumačenje *Kategorija* - utemeljuje i ogledava opću metafizičku poziciju (metafizika je, naime, kao scientia realis ono što bi odgovaralo Boetijevu nazivu "tractatus de rebus"). Mislilo se da će pronalaženje korespondencije između ens reale i ens logicum dogotoviti ili barem nastaviti Aristotelovu logiku.

Kačić je sasvim sigurno uvjerenja da je to uspjelo upravo Scotu, pa njegovu logiku izjednačuje s Aristotelovom. To je vidljivo i iz Kačićevih navoda izvornih tekstova filozofa koji su s tim problemima pisali. Naime, Kačić poznaje čitavu povijest spora o univerzalijama ako ne preko izvornih tekstova, onda svakako preko Scotovih navoda. Boetija, primjerice, navodi uz problem bročane jednoće pojedinačnog, ali samo kao objekciju koju Scotova nauka prikladno i bez teškoća rješava, pa se čini da Boetijeva rješenja služe za provjeru i potvrdu Scotove filozofije. Kačić se, s druge strane, više oslanja na poznate tumačitelje Scota, prije svega na I. Pontija i P. Tartareta. Treba napomenuti da su se u vrijeme nastanka Kačićeva djela još uvijek vodile rasprave o Tominoj i Scotovoj filozofiji kao dva moguća tumačenja Aristotelova djela. Poglavitno je ta rasprava bila zanimljiva za franjevački red jer je tomiističko (dominikansko i jezuitsko) gledište polako pretežalo na svoju stranu, pa je *Elementa peripathetica* moguće čitati i kao Kačićev pokušaj da Scota promovira u najvjernijeg sljedbenika Aristotelove logike.

Zaključak

Na kraju, sam Kačić je svoje djelo zamislio kao "tractatus in parvam Aristotelis logicam", a pokazao je zapravo osobitosti Scotove logike (to se posebice odnosi na prvi dio jer se u tumačenju suda i silogizma povodi više za Aristotelom). Upravo zato je i struktura njegova djela neuobičajena za udžbenike logike: najduži je prvi dio koji raspravlja o pojmu, a sud i silogizam o čemu Aristotel najviše raspravlja površnije

²³ Ibid.

se obrađuju. Uvodna rasprava razdjeljuje pojmove glede njihovih funkcija, ali je tek sedmo poglavlje, posvećeno problemu univerzalija, konačna rasprava o njihovom odnosu. Tu se Kačić dotiče nauke o individuaciji što je metafizički problem *par excellence* (tiče se modusa *essendi*); pokazuje način spoznavanja *ens reale* (što spada na *modus intelligendi*) i, naposljetku, utvrđuje da je gramatička funkcija općih termina da se pridaju glede više podmeta u sudu te mu tako daju značenje.

Tako je rasprava o univerzalijama spojnica između prvoga i drugog dijela knjige, između logike pojma i logike suda. Zato smo i rekli na početku da se Kačićevo djelo ne odlikuje samo, i ne prvenstveno, načinom već i rasporedom predstavljanja građe. Njemu nije stalo samo do vjernog prikazivanja Scotove logike već je preko prijepora oko univerzalija kao pozadine srednjovjekovne logike, a poznavajući dobro čitavu povijest problema, kao i tradiciju tumačenja Scota,²⁴ smjestio njegovu filozofiju u povijesnofilozofijsko okružje kojemu pripada. Opsežnošću koja odaje upućenost u tematiku, no još više pristupom jednom od najvećih, a manje sistematičnih srednjovjekovnih opusa, Kačićeva *Elementa peripathetica* premašuju dosege udžbenika disciplinarnog naučitelja logike.

KAČIĆEVA INTERPRETACIJA SCOTOVA NAUKA O UNIVERZALIJAMA

Sažetak

Kačićevo djelo *Elementa peripathetica* jedan je od mnogih udžbenika filozofije što su ih u 18. stoljeću napisali franjevački učitelji filozofije. Pritom se u odnosu na druge udžbenike logike to djelo ističe svojom strukturom, a posebno u tome što mu je namjera da bude "Tractatus in parvam Aristotelis logicam".

Djelo je podijeljeno u tri dijela. Prvi je dio najopsežniji, a u njemu je riječ o pojmu, pri čemu su sud i silogizam, kojima se Aristotel najviše bavio, obrađeni samo površinski. Odlučujuće je poglavlje toga prvog dijela posvećeno problemu univerzalija. Kačić ovdje nastoji pronaći korespondenciju između *ens reale* i *ens logicum* i tako ukazati na obrise općenitoga metafizičkoga stajališta Duns Scota.

Na taj način on nije samo vjerno prikazao Scotovu logiku, nego je na temelju spora oko univerzalija, kao pozadine srednjovjekovne logike, razmotrio njegovu filozofiju u onom povijesnofilozofskom kontekstu za koji je taj problem karakterističan.

²⁴ Mislimo na djelo I. Ponti, *Cursus integer philosophiae ad mentem Scoti* i na komentar P. Tartaretusa "in universam philosophiam" (Venezia 1621).

Upravo zbog tih razloga *Elementa peripathetica* Andrije Kačića nadilaze značenje udžbenika disciplinarnoga istraživača u području logike.

KAČIĆS INTERPRETATION DER UNIVERSALIENLEHRE VON DUNS SCOTUS

Zusammenfassung

Kačićs Werk *Elementa peripathetica* ist eines von vielen Lehrbüchern der Philosophie, die im 18. Jahrhundert von franziskanischen Philosophielehrern geschrieben wurden. Dabei hebt sich dieses Werk im Gegensatz zu den anderen Lehrbüchern der Logik durch seine Struktur hervor, besonders da seine Absicht war, einen "Tractatus in parvam Aristotelis logicam" zu schreiben.

Das Werk besteht nämlich aus drei Teilen, von denen der erste der umfangreichste ist, und in dem der Begriff besprochen wird, wobei jedoch das Urteil und der Sylogismus, mit denen sich Aristoteles am meisten auseinandersetzt, nur oberflächlich behandelt werden.

Das entscheidendste Kapitel dieses ersten Teiles ist dem Korespondenz zwischen dem *ens reale* und dem *ens logicum* zu finden, um so in Grundrissen die allgemeine metaphysische Position von Duns Scotus zu zeigen.

Auf diese Weise hat er nicht nur wahrheitstreu die Scotische Logik dargestellt, sondern auf Grund des Universalienstreits, als den Hintergrund der mittelalterlichen Logik, sowie gut in die Geschichte dieses Problems eingeweiht, auch seine Philosophie in den geschichtsphilosophischen Kontext gebracht, für den er sehr charakteristisch ist.

Gerade aus diesen Gründen übersteigt *Elementa peripathetica* die Bedeutung des Lehrbuches eines disziplinierten Gelehrten im Bereich der Logik, die man in jener Zeit zu schreiben pflegte.